

OD ISTOG PISCA

ONDA

BELEŠKE JEDNE ANE

HEJ, NISAM TI TO PRIČALA

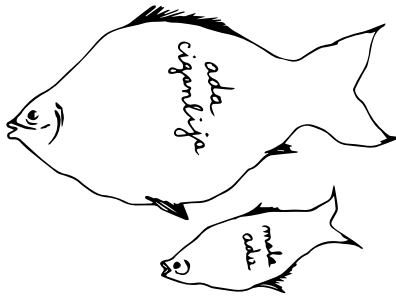
FOLIRANTI

PROVINCIJALAC

I DRUGE PRIČE

momo kapor

ada

■ Laguna ■

Copyright © Momo Kapor, 1977
Copyright © 2020 ovog izdanja, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

U Savu sam godinama bio zaljubljen, mada je između nas dolazilo do čestih bračnih scena, uostalom kao i u svim brakovima iz ljubavi, a Dunava sam se plašio i nikada mu nisam poverovao do kraja ma kakve mi darove poklanjao. „Kakav Dunav!“ – citirali smo našeg omiljenog pesnika. „To se samo Sava produžava!“

Svako od nas ima neko svoje „srećno mesto“. To je mesto na koje se sklanjamo kada nam je potrebna uteha, ali i mesto gde odlazimo da bismo bili baš ono sto jesmo, bez ulepšavajućih filtera.

Tatino srećno mesto bila je, bez sumnje, Ada Ciganlija. Ot-krio ju je, zajedno sa Zukom Džumhurom, u vreme kada tamo niko nije odlazio i vrlo brzo je za njega postala utočište van grada, ali i mesto zanimljivih priča i neobičnih ljudi.

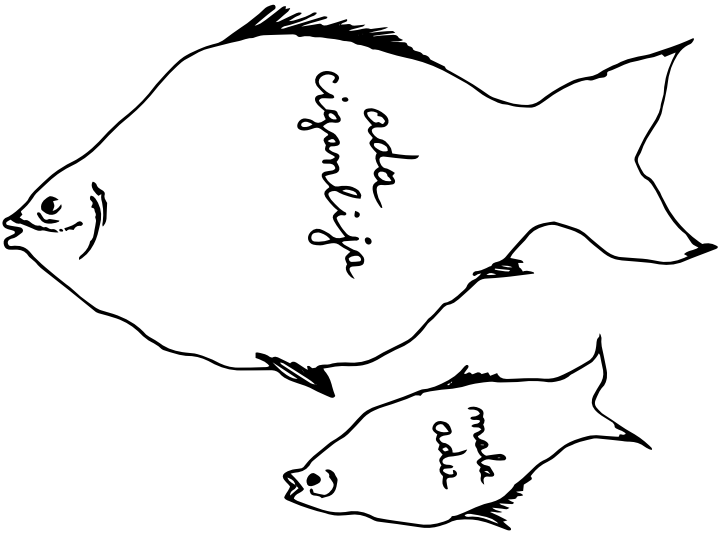
Ova knjiga posvećena je Ani, mojoj majci. Nedeljom smo na Adu odlazili porodično, nas četvoro, i to je jedna od uspomena koje ljubomorno čuvam i koristim onda kada mi u životu zatreba malo spokoja. Kasnije je na reku voleo da vodi i unuka Luku, svaki put kada bi on došao na raspust u Beograd.

Naš brod zvao se „Ada“ i čekao je, uredno usidren, uvek spreman da primi svoju čudnu, bučnu, posadu. Kada mislim o tim danima, sećam se jednog mesta na Savi gde smo uvek gasili motor i puštali da brod „curi“ niz reku. Sreća jeste u malim stvarima pa me čak i danas, toliko godina kasnije, pomisao na to ispuni mirom i setom.

Zbog svega toga nije čudno što je u jednom trenutku poželeo da napiše ovu knjigu.

Neću vam pričati o čemu se u njoj radi, to ćete otkriti sami. Kao slikar mogu samo da vam kažem da su ilustracije koje je prate već sasvim dovoljan razlog da je prelistate i osetite deo sreće koja je ostala zarobljena u njenim stranicama.

Ana Kapor
Rim, septembra 2020.

Ani, za srećne dane na Adi

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

202 Čunovnu gromu tika
ustručenog zrela, a roškovnog
med lada po nepoklesnoj pobra
nepoklesnoj olenu, bez mu-
riše topičnog hleba, kao, roš-
kop benu me, moškop osti te,
nadaš se mlade propovestice tope
ni sma. No trepaš čune, in trepaš
male blavne
tope. U vedno stari partima
dopaju se muš. Propovestice
i kod čune,
I zna ih a pošto
povijaju šteta
već se igre
to muš
događaju
moškop
ni. Pica
ni. to
k-mij
kencu
njung
moll
st. idea
čte kun
Pregrade
režiseru
glavni uče
voje" is Bura
U obli ne
muhov
čand ogra

PREDGOVOR

Dok smo još na prvoj stranici ove hronike i dok još ima vremena da se kaže šta mislim o knjigama, mogu mirne duše priznati – ja više ništa ne čitam! Dođe tako neko vreme u životu kad čovek prestane da se druži sa knjigama, baš kao što prestane da se zaljubljuje i pravi budalu od sebe, ili da ide u bioskop. U vreme dok sam najviše čitao – najmanje sam živeo. Tada nisam imao novaca da kupujem knjige, pa sam ih pozajmljivao po raznim bibliotekama. Bile su to neke siromašne biblioteke, smeštene obično po razvaljenim domovima kulture ili po mesnim zajednicama u četvrtima gde sam živeo kao podstanar, i obično je knjige izdavala kakva stara gospođa koja je pamtila i bolje dane; neka udovica, usedelica ili penzionisana učiteljica sa strogim ponašanjem tetke. Uvek bih se zastideo kada bih poželeo neku bezobraznu knjigu, kao što su, na primer, Kazanovini *Memoari*, jer mi se činilo da gospođa tačno zna šta mi se tog časa mota po glavi. I uvek bi u takvim bibliotekama sirote stare dame filovale knjigama kakvog dečaka iz susedstva, čim bi slučajno u njemu predosetile budućeg pisca. Podučavale ga, usmeravale, davale mu štivo koje jedan takav deran, i pored

naočara, uopšte ne može da svari, nadajući se da će im se pred kraj života ipak osmehnuti sreća i da će baš one da otkriju novog književnika. Kakvo razočaranje kad neka gospođina dugogodišnja nada izneveri očekivanja i prebegne u tabor prosečnog čovečanstva! Stara dama bi propatila neko vreme što joj je velika literarna nada postala običan mamlaz, odlučila bi da okrene novi list i bivala utučena i stroga i po nekoliko nedelja, a onda bi sa istom upornošću počinjala da ponovo odgaja nekog novog klinca. Kada bih je upitao kako napreduje, kazala bi oduševljeno da je to *pravo malo čudo!* – *Talenat koji se rađa jedanput u sto godina – genije!*

– Da vidite samo kako *mi* piše! – govorila je zaneseno. – Proгутao mi je za nedelju dana čitavu *Sagu o Forsajtima!*

Bože, odakle im u onim sićušnim telima toliko snage da se uvek iznova nadaju, da uvek počinju, bez obzira na prethodni poraz?

Nikada nisam voleo one velike biblioteke gde se naslovi naručuju *na neviđeno*, pomoću ispisanog kartona, pa ih onda penju liftom iz magacina. Da bih znao hoće li mi se dopasti neka knjiga, moram pre svega da je opipam, prelistam, osetim njenu težinu na dlanu... Već po koricama u stanju sam da razlikujem naduvane veličine od pravih pisaca – ne, pogrešno ste me razumeli – ne mislim da korice treba da vrište, ali sam prilično siguran da dosadan sadržaj ima neku hipnotičku moć – on naprosto zrači dosadom: u stanju je da iznutra posivi i najvedriji omot. I ma šta mislili učeni kritičari, koji obično javno kuju u zvezde pisce gnjavatore, a potajno uživaju u knjigama koje posle napadaju (pretpostavljam da ih čitaju pod jorganom i to sa džepnom lampom u ruci), ja lično volim knjigu sa kojom ću provesti jednu uzbudljivu noć, kao sa kakvom zgodnom devojkom ili sa drugarom sa kojim se nisam dugo video. Jeftina vina običnog ukusa često su mnogo bolja od onih probranih i skupih bučkuriša sa slavnim godinama berbe, staniolom i ne znam kakvim sve nagradama na velikim svetskim izložbama ugraviranim na

etikete. Ili je to, možda, samo uteha nas što čitavog života pijemo samo *otvorena* vina? Isto tako postoje i knjige kojima se divimo, i one koje volimo. Da li biste stanovali u Partenonu? Ja ne bih. Jeste da je veličanstven, ali ima mnogo promaje!

Morate da me razumete: u vreme dok sam mnogo čitao, činio sam to iz nužde. Šta sam uopšte i mogao drugo da radim, šta mi se to pružalo, sem čitanja? Kada bih se vratio sa posla, čekala me je podstanarska sobica, a bogami, često samo krevet u njoj (u drugoj postelji za izdavanje već je duboko disao neki nepoznati spavač). Nećete mi verovati, čitavih osam meseci 1960. prespavao sam u jednom od dva bračna kreveta a da se nisam upoznao sa čovekom sa kojim sam delio postelju. On je radio u noćnoj smeni – ja po danu. Nedeljom rano izjutra odlazio je verovatno u svoje selo, a u ponedeljak se vraćao pravo na posao. Nikada nisam saznao ko je to bio i bilo bi mi veoma drago ako, posle čitanja ove knjige, okrene moj broj telefona. Najzad bih mu priznao da sam često upotrebljavao njegovu četkicu za zube. Čitao sam, inače, uz malu noćnu lampu sa napuklim abadžurom; navukao bih jorgan sve do brade i menjao svakih pola sata ruku kojom sam držao knjigu, da se potpuno ne zaledi. Ne očekujete, valjda, da sam tada mogao da se bavim gosn Hakslijem ili nekim drugim piscem koji se mora čitati uz kamin i to sa rasnim psom pokraj nogu! Tih zlih zima, moje knjige morale su da budu *ledolomci*. Gutao sam tako najrazličitija štiva, a najviše neko đubre koje deluje poput droge, tek da se nekako preživi. Ipak, čitanjem sam poboljšao svoj stil. Radio sam dugo na lepom izražavanju i vi verovatno primećujete da se izražavam glatko i, moglo bi se reći, gotovo *književno*, sem što mi se ponekad omakne po koja psovka. Ali, šta da se radi – živi smo ljudi!

E, pa tada smo mi, slični, kojima je čitanje bilo jedini provod, izmenjivali poruke tako da se ne pređemo i ne izaberemo pogrešnu knjigu, kad već ne posedujemo svoju ličnu biblioteku, nego pravo na samo jedan roman nedeljno. Na prvoj strani, neko bi uvek upozorio budućeg čitaoca:

NEČITAJ! GNJAVAŽA! ili ODLIČNA STVAR. ČITA SE KO VODA. ŠTO SE SKANJERAŠ? POČNI ODMA! BAŠ TI ZAVIDIM ŠTO JOŠ NISI PROČITAO. JAKA STVAR!

Ili bi nežnim dečjim rukopisom odmah uz ime pisca bilo ispisano:

ČITALA PO TREĆI PUT JASNA NEDELJKOVIĆ, UČENICA TREĆEG RAZREDA GIMNAZIJE.

Naravno, neko lepo vaspitan, neko od onih što se od malih nogu druži sa knjigama, jer su mu, učeći ga da jede sa laktovima priljubljenim uz telo, roditelji gurali pod miške po dve debele knjige, neko, dakle, od onih što smatraju da knjizi ne treba zavrtati uši i da ne treba preko nje jesti salatu od paradajza dok se čita (a to mi je i danas najveća strast!), obično bi se zgražavao iznad naših poruka i pisao prekorno:

ŠTO KVARIŠ DRŽAVNE KNJIGE, MAMLAZE I BUDALO, ŽIVOTINJO JEDNA NEVASPITANA?

Ali, već naredni čitalac potvrđivao je presudu prvostepenog pozajmljivača knjiga i potpisao bi se punim imenom i prezimenom:

NE GRDI ČOVEKA IDIJOTE! STVARNO JE GNJAVAŽA. IMA ČOVEK PRAVO!

Često je ta rukopisna književnost, da je tako nazovem, ispadala mnogo zanimljivija od same knjige; bilo je tu lepih stihova, finih misli i opažanja, najkraćih kritika na svetu (SRANJE!), psovki, crteža i otisaka štambilja nekih davno rasturenih privatnih biblioteka (KNJIŽNICA TOMISLAVA S. JOVANOVIĆA – prekriziženo – SVOJINA LEPOSAVE R. STAJIĆ, BEOGRAD – precrtano – ANTIKVARNA KNJIŽARA MENAHEM PAPO A. D. BEOGRAD, KNEZ MIHAILOVA 33 – poništeno), bilo je divnih posveta *Lizi za trinaesti rođendan, njeni tata i mama, 9. mart 1951*, ili zvaničnih posveta sa pečatom i nečitkim potpisom direktora škole: *Momčilu S. Radovanoviću za odličan uspeh i vladanje pokazano u školskoj 1947/48. godini...* a često se mogao zateći i sasušen, ispresovan cvet koji se raspadao u

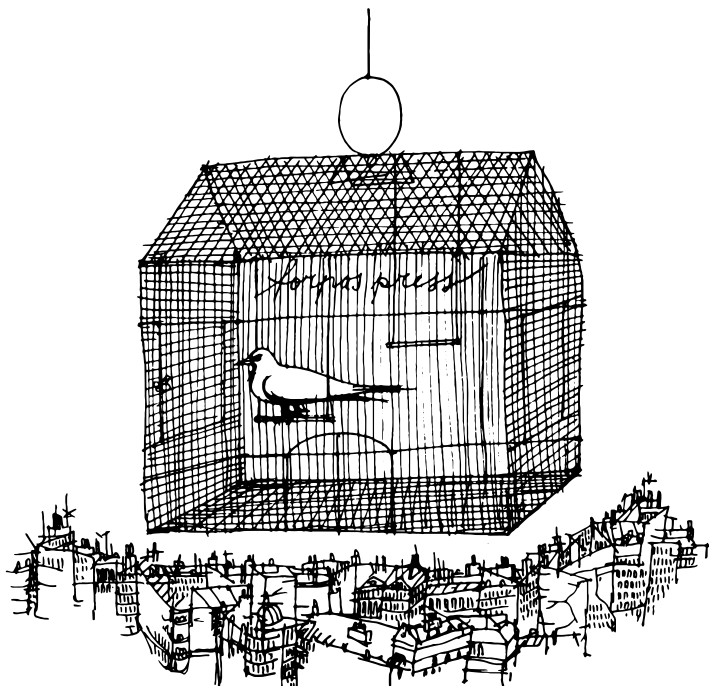
finu puderastu prašinu pod prstima, ili poziv za dopisivanje sa usamljenim čitalačkim srcem. Ponekad bi bilo teško probijati se kroz knjigu od silnih ispodvlačenih mesta; umesto da mislite na sadržaj, počinjali biste i nehotice da razmišljate o tome kakva je to osoba podvlačila misli u knjizi. Najgori su mi bili oni čitaoci koji bi podvukli samo najotrcanija opšta mesta, kao na primer, *nikome ne treba verovati, reče Robert!*

Zbog svega toga, dragi moj čitaoče, pre nego što zađete dublje u vrbake Ade Ciganlije, moram da vam priznam da me ni izbliza nije strah najmoćnijih kritičarskih pera, koliko strepim da na prvoj stranici ove knjige ne zateknem jedanput napisano mastiljavom olovkom, dečjim rukopisom, sve malo uhero:

NEVALJA NIŠTA! KNJIGA JE BEZ VEZE.

Dobro je da se to zna već na početku ove pripovesti.

1. SAGA O FORPASIMA

Beograd više nikada neće biti tako lep kao onog blagog septembarskog jutra šezdesete, kada se iza mene prvi put zaklopiše korice Knjige dolazaka na vratima Forpas-presa. Kroz stakleni ulaz Palate Balkanca, u kojoj je bila smeštena ova firma, videlo se kako prepuni trolejbusi pristigli sa beogradskih bregova (linije jedanaest, dvanaest, trinaest) izbacuju na trotoare svoj dragoceni teret. Nad sveže opranim asfaltom lepršaju poput konfeta upotrebljene karte; završavaju se ljubavi koje nisu otišle dalje od pogleda dugih između Čubure i Terazija, otvaraju se čeljusti poslovnih zgrada da usišu u sebe kancelarijski narod iza koga

su ostale izgužvane postelje, mrve na stolu, jutarnje novine sa prekovrćućim fotografijama umrlih, a u talogu crne kafe na dnu šoljice: obećana putovanja, veze sa nekim smeđokosim, suze i neizvestan dobitak...

Kroz bunovnu grmljavinu tek razbuđenog grada, u raskošnoj svetlosti još nepotrošenog i neupotrebljenog dana, kroz mirise ispečenog hleba, kafe, izgorenog benzina i mokrog asfalta, nailaze mlade pripravnice tople od sna. Na trepavicama im trepere male bludne tajne. U vretenastim prstima osipaju se vruće pogačice sa čvarcima; žvaću ih u hodu, sanjajući slatke noćne igre. Još nisu stigle da iscrtaju oči (učiniće to docnije, u kancelarijama) male službeničke kćeri Beograda, prerusene u slavne uzore „Bazara“ i „Voga“. Iz dubine njihovih vlažnih očiju boje kalemeđanskog divljeg kestena, zrače i čežnja i odbijanje istovremeno. I najsiromašnije daktilografkinje sa Terazija liče na glavne glumice još nesnimljenog filma. Tajna njihove privlačnosti skrivena je u načinu na koji zabacuju svoju mladu grivu u jutarnji vetar; ona se krije u rasmusnom hodu još neukroćenih ždrebica i mangupskoj spretnosti kojom istog časa psovkom ili plaženjem ružičastih palacavih jezika odgovore na svaki zvižduk što prati njihov pomamni izazivački korak.

Za njima blude mlade majke. Odvele su mališane u obdaništa i dečje vrtiće: zrele i mirne, one koračaju vukući svaka za ruku po jednu malu grižu savesti što su vikale na decu kada nisu htela da izađu iz tople loge. „Ne, na časnu reč, neću izdržati do kraja nedelje! Ne, na časnu reč, neću!“ Ali hoće. Posle njih nailaze sredovečne službenice, već pomirene sa životom. Kuvaju za dva dana unapred. U očima im podgrejana tuga što je sve tako brzo prošlo. Za njima stižu šefovi u jesenjim mantilima od sivih tkanina. Lica su im uvoštena, zelenožuta. Žive u dimu i brigama. Njihov lagani, odmereni hod izraz je dostojanstva i moći.

Stigao sam među prvima, pa pošto se upisah u Knjigu iznad koje je, poput čuvara svetih tajni, stajao tamnopus čovek,

uniformisani portir me odvede do fotelje u holu i naredi da tu sačekam dok dođu po mene. Imao sam tako dovoljno vremena da posmatram panično uletanje službenika kroz ulaz i neopisivu gužvu pred klimavim liftom. Tačno u sedam sati, čuvar Knjige dolazaka pogleda na časovnik u holu i uporedi ga sa svojim ručnim satom, pa zaklopi knjigu. Uzalud je nekoliko zadivljenih službenika trčalo za njim, pokazujući na svoje časovnike, tvrdeći da njegov sat žuri; uzalud su ga vukli za rukave i tapšali po ramenu, neki moleći, a drugi preteći – gluv za sve proteste, molbe i preklinjanja, on je nezadrživo zamicao ka dubini hola, zalupivši moliocima pred nosom tapacirana vrata.

Tog jutra još nisam znao da se svako veliko zbivanje tamo napolju, iza staklenih vrata Forpas-presa, odražava i na leđima sirotih forpasovaca, naravno, umanjeno i olabavljeno, kao neki daleki odjek. No, ubrzo posle svoje pojave svaka spoljna promena je u ovoj zgradi uzimala čudovišne razmere. Uprava bi tako, iznenada, izvodila pravi državni udar forpasovskog tipa – smenjivala bi jedne a unapređivala druge bez ikakvog vidljivog razloga, tako da niko u Forpas-presu nije bio siguran za svoj položaj i svoje zasluge. Takvom jednom udaru prethodilo bi obično uvođenje Knjige dolazaka koju zatekoh na vratima svog prvog jutra službovanja.

Dva do tri puta svake godine, kada se forpasovci suviše razlabave, opuste i zaborave, pa ih bude više po obližnjim bifeima uz šank ili u „Atini“ na paštetama i piroškama sa sirom nego po kancelarijama, u kojima uzalud zvrje telefoni, a nikog nema da podigne slušalicu, uprava Forpas-presa, koja oseti da kući preti opšte rasulo, izvodi, dakle, svoju čuvenu igru sa Knjigom dolazaka. Na ulaz se stavlja debela knjižurina u koju treba upisati čas dolaska, kao i sat i razlog izlaska. Knjiga se, inače, sklanja tačno u sedam časova ujutru i zaključava u prisustvu dva overača u čelični orman, a tri zadocnjenja računaju se kao jedan nedolazak, bez obzira da li je čovek toga dana obavio svoj posao.

Dok sam tako čekao da dođu po mene, primetih da je iznenada iščezla nekud službenička reka-ponornica. Parkirani

automobili utonuše u prepodnevni dremež, a iz pokrajnih ulica počeše da iskrsavaju, korak po korak, izbačeni iz života, gorko ponosni na svoju zasluženu slobodu, a ipak sa zavišću u svakom drugom koraku, oni koji su već odslužili svoje – dostojanstveni penzioneri na putu ka zeleno treperavom Kalemegdanu – groblju činovničkih slonova i bronzanih pesnika.

Začu se zujanje električnih pisaaćih mašina – Terazije ispuni histerična zvonjava telefona. Kuriri pretrčavaju ulicu sa rukama punim đevreka, čvaraka, mortadele, kiselog mleka u tetrapaku i ružičastih, kao sunder mekanih okrajaka hleba hrskave kore. Telefonistkinje vrište u slušalice tražeći vezu sa Londonom, Bombajem, Milanom, Moskvom, Sidnejem... Terazije zovu svet!

Sedeći ispred ogromne staklene table, sricao sam poslove moje prve firme u životu, kao što se sriču reči nekog tajanstvenog službeničkog akrostiha izmucanog kroz ždrelo računске mašine:

FORPAS-PRES

(Foto Obaveštajna Reklamno Poslovna Agencija Saveza press službi)

INFORMACIJE

MARKETING

ISTRAŽIVANJA

KOORDINACIJE

ZASTUPNIŠTVA

SIMPOZIJUMI

SAVETOVANJA KONGRESI OKRUGLI STOLOVI IDEJE

PANEL-ELABORATI

AUDIO-VIZUELNI KONTAKTI

FULL-SLUŽBA

FOTOGRAFIJE

SLOGANI

TURING

OBRADA PODATAKA

– Vi ste novi? – trže me iz čitanja prozuckao ženski glas.

Skočio sam na noge.

– Pođite za mnom! – naredi mi žena, u stvari bespolna silueta, jer je iza njene figure bleštala terazijska svetlost razlomljena kroz dvostruka stakla ulaza u hol. – Ja sam kadrovik...

Utonusmo do gležanja u duboke lauf-tepihe beskrajnih hodnika, duž čijih su se zidova pružali nizovi vrata sa metaliziranim tablicama. Primetih da usred dana po hodnicima gori električno svetlo u kuglama od mutnog stakla. Žena je, očigledno, bila moćna ličnost u Forpas-presu; pri susretu sa njom, službenici su se sklanjali uza zidove i pozdravljali je s dubokim poštovanjem i strahom, na šta bi ona gotovo neprimetno kimnula glavom i prolazila dalje u svom strogom tamnom kostimu, odsečnim i čvrstim korakom koji ne zna za kolebanje. Dok sam tako koračao za njom, u mene se sve više uvlačio strah; kao da me je svojim zupčanicima i beskrajnom trakom zahvatila neka velika mašina za mlevenje mesa – u stvari, najviše od svega jezu je ulivala bezlična, hladna, korektna učtivost sa kojom se odvijao čitav ritual, od mog prvog potpisa na ulazu, preko portirovog izbrisanog lica i naređenja da sačekam kadrovika, pa sve do ove žene, administrativne sveštenice koja, izgleda, uopšte ne primećuje moju izuzetnost i do ovih hladnih dugih hodnika iza čijih se vrata čuju odlomci nerazumljivih rečenica, kucanje mašina i nečije urlanje u telefonsku slušalicu. Kao da sam iznenada lišen slobode, muškosti, dokolice, duha, reči – zanemeh u utrobi ove poslovne pećine, koja je uskoro trebalo da me svari otrovnim sivilom koje sve potčinjava. Najzad, na završetku hodnika, žena me uvede u svoju kancelariju i sa krajnjim gađenjem reče da sednem na stolicu ispred njenog stola. Dok je uvlačila trostruki formular sa indigom u pisaću mašinu, hrabrio sam se i ubeđivao kako su u pitanju moji preosetljivi nervi i sklonost da stvari dramatiziram bez razloga. Oni su samo ljudi, šaputao sam, jednostavno, nisam navikao na njihov stil, sve će se srediti samo od sebe. Šarm će ipak pobediti prosečnost!